

Altıncı kitap: Kim kalacak? (Who Shall Survive?)

- I. "Zoomatique" ve insanlığın geleceği
- a. "Zoomatique" ve "cybernétique"
- b. Dünyada insan nüfusu çok değildir.
- c. Tabii planlaştırılma ve bilimsel planlaştırılma

EK: Sosyometri ve İstatistik

N. Ş. KÖSEMİHAL

G. GURVITCH: Determinismes Sociaux et Liberté humaine, Presses Universitaires de France, Paris, 1955, orta boy, 301 sahife.

Sosyolojiyle yakından ilgili olanlar hatırlayacaklardır: Georges Gurvitch burada üç yıl kadar önce (Mayıs 1953) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin davetlisi olarak memleketimize gelmiş altı konferans vermişti. Bu konferanslar: "Déterminismes Sociaux et liberté humaine" üzerineydi: İşte bu konferanslar Gurvitch'in geçen yıl aynı adla yayımladığı eserin bir özeti idi. O zaman Türkçeye çevirdiğim bu konferansların yakında Edebiyat Fakültesi yayımları arasında çıkacağını ummaktayım. Onun için burada, eserin sadece kısa bir planını bildirmekle yetineceğim.

Eser bir Önsöz, Üç Kısım ve bir de Sonuçtan ibarettir. Kitabın birinci kısmı iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde "determinizm" lerin "relatif" liği ve çok şekilliliği belirtilmektedir. Gurvitch'e göre: bugün Laplace ile Kant'ın anladıkları anlamda kesin, biricik topyekun, tümel (universel) bir "déterminisme" mümkün değildir; "determinizm" lerin çeşitliliği, "relatif" liği, zorunsuzluğu (contingence), kesikliliği (discontinuité) karşısında böyle bir iddianın artık tutar tarafı kalmamıştır. Onun için bugünkü determinizm krizi daha ziyade eski determinizm anlayışına karşı açılmış bir ayaklanmanın sonucudur. Bugünkü "determinizm" krizinden ancak bu terimin yeni bir tanımını yapmakla sıyrılmanın mümkün olabileceğini söyleyen Gurvitch ilkin alanı temizlemekle işe başlar: "Determinizm" in neden: a. Kadercilikle b. Metafizik zorunluluk (nécessité) la, c. Deneyüstü (transcendantale) zorunlulukla, d. Mantıki zorunlulukla, e. Matematik zorunlulukla bağdaşamayacağını anlatır. Sonra da kendi görüşüne göre determinizm kavramının bir tanımını yapar.

Gurvitch bu tanımında ilk olarak determinizmlerin sonsuz "relatif" liliğini ve çokculuk (pluralisme) unu belirtmektedir. Determinizmlerdeki bu çeşitlilik ve çok boyutluluk vasfı da birbirinden çok farklı yollara ihtiyaç gösterir. Gurvitch bundan sonra bu yol (procédé) ların ve özel terkiplerinin analizini ele alarak bunlardan hangilerinin sosyal realiteye tatbik edebilir olduklarını göstermeğe çalışır. Determinizmin, insan bilimlerine (özellikle insan hürlüğünün işe karışmasına) uygun düşmesi mümkün

olan şu yollarını birer birer gözden geçirir: a. Sebeplik kanunlar, b. Evrim kanunları, c. Fonksiyonel kanunlar, d. İstatistik Kanunlar ve ihtimaller hesabı, e. Münferit Sebeplik, f. Fonksiyonel birlikte değişim ve bağlaşıma g. Temayül halinde düzenlilik (régularité tendancielle), f. Bütünlerde doğrudan doğruya (directe) tamamlanma. Gurvitch'e göre determinizm'in bu sekiz temel yol (procédés) undan yalnız son beşi sosyal realiteye tatbik edilebilir.

Gurvitch eserinin birinci kısmının ikinci bölümünde de İnsan hürlüğünü ve onun çeşitli derecelerini ele almıştır. Gurvitch'e göre: "insan hürlüğünü her şeyden önce duymak, yaşamak, tecrübe etmek sonra da tasvirini denemek mümkündür. O, insan varlığının kollektif olduğu kadar ferdi son derece karışık bir vasfı bir niteliğidir. Her çeşit işin, fiilin, tepkinin, gidişin, gerçekleşmenin altındadır; O, güçlükleri yenmek engelleri devirmek, gerçekleşmeleri aşmak, durumları değiştirmek gücünü taşır. O gerçekte çevrelenmiş şartlı ve "relatif" bir hürlüktür. O, determinizm gibi sadece zorunsuzluk (contingence) ile tutarlılık (cohérence), kesintili (discontinú) ile sürekli (continú) arasında bulunmakla kalmaz; çeşitli determinizmleri, işaret noktaları ve araçları gibi kullanmak ihtiyacındadır da. İnsan hürlüğü amaçlarına ulaşmak için özellikle sosyal, psikolojik ve biyolojik determinizmleri kullanır.

İnsan hürlüğü, determinizmden sadece zorunsuzluk (Contingence) un, kesintililik (discontinuité) in ve nitel (Qualité) liğin kudret ve üstünlüğü bakımından ayrılmakla kalmaz; bunlardan başka, hürlük "olmakta olanlar", "önceden kestirilmesi mümkün olmayan binbir sürprizle dolu olaylar" alanı olduğu halde; determinizm "olmuş bitmiş", sonuçları belirmiş, gerçekleşmeleri tamamlanmış olaylar alanıdır."

Gurvitch insan hürlüğünün bu tasvirinden sonra onun gene tasvire kaçan bir tanımını yapmağa çalışır. Bu tasvirini iyice açıklamak için de ilkin insan hürlüğü ne değildir, onu belirtmeğe çalışır daha sonra da insan hürlüğünün münhasıran neler olamayacağını anlatır. Böylece insan hürlüğünün: a. Salt zorunsuzluk (contingence) ve salt yaratma, b. Kayıtsızlık hürlüğü (Liberté d'indifférence) c. Zorunsuzluk (Contingence) u yenen amilleri, akılla anlatan bir hürlük olamayacağını, uzun uzadıya anlattıktan sonra, insan hürlüğünün münhasıran : a. icra hürlüğüne b. psikolojik hürlüğe, c. ahlâk hürlüğüne, d. ferdi irade hürlüğüne, e. kollektif irade hürlüğüne bağlanamayacağını göstermeğe çalışır.

Gurvitch bu bölümün sonunda da insan hürlüğünün çeşitli derecelerini altıya ayırarak inceler. Onlar da şunlardır :

- a. Öznel (Subjectif) beğenilere göre hükmeden hürlük
- b. Yenileştirici gerçekleşme hürlüğü
- c. Seçme hürlüğü

d. iycat hürlüğü

e. Karar hürlüğü

f. Yaratma hürlüğü

Böylece Gurvitch eserinin ilk kısmında insan hürlüğüyle sosyal determinizmleri karşılaştırmak için gerekli ana hareket noktalarını belirttikten sonra kitabının ikinci kısmında Sosyal gerçeği ve insan hürlüğünü idare eden, kısmi determinizmleri ele alır. Bu kısmın birinci bölümünde, Sosyal gerçeğin derinliğine katlarındaki (determinizmleri birer birer gözden geçirdikten sonra ikinci bölümde Mikro sosyal determinizmleri ele alır. Bu kısımda ayrıca Özel zümre determinizmleriyle, sosyal sınıflara has sosyal determinizmlere de birer bölüm ayırır.

Gurvitch kitabının üçüncü kısmını "topyekün sosyolojik determinizmler"le insan hürlüğüne ayırmıştır. Bu kısmın birinci bölümünde topyekün yapıların tipolojisi ; ikinci bölümünde Arkaik topyekün sosyal yapıdan -dört tip- her birini karşılayan determinizmlerle bu yapılardan her birinde insan hürlüğünün derecesi; üçüncü bölümünde medeni sosyal yapıdan -altı tip- her birinin determinizmiyle insan hürlüğünün derecesi ele alınmıştır.

Nihayet kitabın "Sonuç" u bugünkü toplumların türsel determinizmiyle, onlardaki hürlük derecesine ayrılmıştır.

Gurvitch kitabının sonunda bugünün toplumları hakkındaki düşüncelerini şöyle özetlenmektedir: " Bugünün toplumlarında plânlar, projeler, organizasyonları harekete getirirler, böylece onları kendi dinamizmlerine tâbi kılarlar. Bu durum şöyle vasıflandırılabilir. Kollektif ya da ferdi yaratma hürlüğü, sosyolojik deteminizmin kumanda manivelalarını ele almak eğilimindedir. Onun için insan hürlüğünün bütün dereceleri kuvvetlenmiş olarak hem birbirleriyle hem de sosyal determinizmlerde - ki bunlar arasındaki çatışma hiç bir zaman bugünkü derecesine ulaşmamıştır. - çok sıkı bir çatışma halindedir. Bütün bunlar bir geçiş çağının bir dönüm noktasının işaretleridir. Onun için insan hürlüğü determinizmlere hükmetmek işini başarabilirse insanlık tarihinin yeni bir safhası açılacaktır".

N. S. KÖSEMİHAL

ROGER GIROD : Attitudes Collectives et relations humaines, Presse Universitaires de France, Paris, 1953, orta boy, 346 sahife.

Bilindiği gibi Birleşik Devletlerde gelişen Sosyoloji bir çok bakımlardan Avrupa Sosyolojisinden ayrılmaktadır. İlkin, Amerikan Sosyologları daha hareket noktasında